

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 10, Sayı/ Issue 18 (Haziran/ June 2025), ss./ pp. 88-101
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1675594

Özgün Makale/ Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 14. 04. 2025
Kabul Tarihi/ Accepted: 17. 06. 2025

KEŞAN MECİDİYE KÖYÜNDE BİR BEKTAŞİ YAPISI: KÜÇÜK HASAN DEDE ÇEŞMESİ

A BEKTASHI STRUCTURE IN KEŞAN MECİDİYE VILLAGE: KÜÇÜK HASAN DEDE FOUNTAIN

Murat KARADEMİR*

Öz

Bektaşî Dergâhları bünyesinde barındırdıkları dervişlerin tamamen gönüllülük esasına dayalı çalıştıkları, tarım ve hayvancılıkla uğraşarak hem üretimin hem de eğitimin verildiği merkezler olarak önem arz eder. Bu dergâhlarda aşevleri, erzak depoları, ahırlar, türbeler, çeşmeler vb. pek çok eser bulunmaktadır. Osmanlı Tarihi boyunca da Anadolu'nun ve Balkanların çeşitli bölgelerinde bu dergâhları görmek mümkündür. Osmanlı coğrafyasında bu dergâhların yoğun olduğu bölgelerden birisi de Edirne'dir.

Osmanlı Devleti'nin ikinci başkenti olan Edirne, anıtsal mimarisi ile dikkat çeker. Bu mimarinin içinde su yapıları ayrı bir yer tutar. Çeşmeler, anıtsal mimarinin yanında küçük ölçekli olmasına karşılık kentsel dokunun gelişimi hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Türk idaresine girdikten sonra Edirne ve çevresinde Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden olduğu kabul edilen Sarı Saltık gibi önemli şeyhler tarafından tekkeler açılmıştır. Bu tekkelerden birisi de bugün Keşan ilçesi Mecidiye Köyü sınırları içinde kalan Rüstem Baba Tekkesidir. Uzun yıllar

* Sorumlu Yazar/Responsible Author: Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Alaadin Keykubat Kampüsü, Selçuklu/Konya/Türkiye. E-posta: karademir22@hotmail.com ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9776-3789>

kaderine terk edilen tekke, son yıllarda tamamen yıkılmış; buna karşılık tekkenin az ilerisinde yer alan bir çeşme günümüze ulaşmıştır.

Bu makalede Rüstem Baba Tekkesinin önemli yapı taşlarından birisi olan Küçük Hasan Dede Çeşmesi tanıtılmaya çalışılacaktır. Çeşmenin mimari tanımı, kitabesi ve kitabe özellikleri verilerek Rüstem Baba Tekkesi içindeki önemi hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Keşan, Türk Su Mimarisi, Rüstem Baba Tekkesi, Küçük Hasan Dede Çeşmesi.

Abstract

Bektashi lodges served as centers where dervishes worked entirely on a voluntary basis, engaged in agriculture and animal husbandry, and provided both production and education. These lodges contained various structures, including soup kitchens, food storage facilities, stables, tombs, and fountains. Throughout Ottoman history, such lodges were established in various regions of Anatolia and the Balkans. One of the regions where these lodges were densely concentrated was Edirne.

As the second capital of the Ottoman Empire, Edirne is notable for its monumental architecture, within which water structures hold a distinct place. Although fountains are smaller in scale compared to monumental buildings, they provide significant insights into the urban development of the region.

After coming under Turkish rule, important Bektashi figures such as Sarı Saltık, who is considered one of the disciples of Hacı Bektaş Veli, established lodges in Edirne and its surroundings. One such lodge is the Rüstem Baba Lodge, which is now located within the borders of Mecidiye Village in the Keşan district. Over the years, the lodge was abandoned and eventually completely destroyed, but a fountain located nearby remains standing.

This study aims to introduce the Küçük Hasan Dede Fountain, one of the key architectural elements of the Rüstem Baba Lodge. The architectural characteristics, inscription, and significance of the fountain within the lodge complex will be examined in detail.

Keywords: Edirne, Keşan, Turkish Water Architecture, Rüstem Baba Lodge, Küçük Hasan Dede Fountain.

1. Giriş

Tarihin en eski dönemlerinden beri Akdeniz ülkelerini ve Avrupa kıtasını Asya ülkelerine bağlayan yollar üzerinde kurulmuş olan Edirne, İstanbul'dan önce ulaşılan son durak noktası olmuştur. Şehrin bulunduğu bölgede toprakların verimli olması ve iki kıtayı birbirine bağlayan yollar üzerinde olması bölgenin tarihin her döneminde önemli bir merkez olmasını sağlamıştır.

Osmanlı Devleti zamanında Sultan 1. Murat tarafından 14. yüzyılın ikinci yarısının başlarında Edirne'nin fethi ve hemen akabinde Bursa'dan sonra ikinci başkenti oluşu bölgenin çehresini büyük ölçüde değiştirmiştir. Edirne'nin başkent oluşu ile birlikte bölge, Anadolu'nun Balkanlara açılan bir kapısı haline gelmiştir.

Türk idaresi altına girdikten sonra Edirne, özellikle anıtsal mimarisi ile dikkat çeken bir kent olmuştur. Bu mimarinin içinde su yapıları ayrı bir yer tutar. Osmanlılar kenti aldıktan sonra kentin imarına önem vermişler bu amaçla kentin çeşitli bölgelerinde su yapıları inşa etmişlerdir. Çeşmeler anıtsal mimarinin yanında küçük ölçekli olmasına karşılık, kent tarihi ve kentsel dokunun gelişimi hakkında bizlere önemli bilgiler vermektedir. Edirne'de bu dönemde inşa edilen çeşmeler başta kent merkezi ve kırsal bölgelerde tek başlarına inşa edildikleri gibi külliye içinde, tekkeler içinde veya başka yapılara bağımlı çeşmeler olarak da inşa edilmiştir. Bu çeşmelerden birisi de Keşan ilçesi sınırları içerisinde yer alan Saros Körfezi yakınlarındaki Küçük Hasan Dede Çeşmesi'dir.

Küçük Hasan Dede Çeşmesi, Keşan'a bağlı Mecidiyeköy sınırları içinde yer alan Rüstem Baba Tekkesinin güneyinde yer almaktadır. Kitabesinden anlaşıldığı üzere çeşme, Rüstem Baba Tekkesi ile bağlantılı olması bakımından önem taşımaktadır. Bugün Rüstem Baba Tekkesine ait günümüze ulaşan tek anıtsal yapı taşıdır denilebilir. Bu sebeple çeşmenin varlığı Rüstem Baba Tekkesi ve Edirne'deki Kalenderi Tekkeleri açısından dikkat çeker.

Osmanlı idaresi altına girdikten sonra Edirne ve çevresinde Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden olduğu kabul edilen Sarı Saltık ve Sefer Şah Sultan gibi Kalenderi şeyhler tarafından tekkeler açılmıştır¹. Bu tekkeler Balım Sultan'ın Hacı Bektaş Veli tekkesinin başına gelişiyle Bektaşiliğe dayanmıştır². Balım Sultan Bektaşiliği teşkilatlı bir yapıya kavuşturmakla kalmamış ayrıca pek çok Kalenderi tekkesini de bu tarıkata dahil etmiştir³. Bu süre zarfında Edirne'de Bektaşî tekkelerinin sayısı oldukça artmıştır. Başta Edirne kent merkezinde olmak üzere (Hızır Baba, Kurd Baba, Gül Baba, Ali Baba) vilayete bağlı ilçelerde ve bu ilçelere bağlı kırsal yerleşmelerde (Murteza Çelebi, Büklüce Baba, Rüstem Baba) bu tekkelerin sayısı oldukça artmıştır⁴. Bu tekkeler içinde konumuzu oluşturan Rüstem Baba Tekkesi ise Edirne kent merkezine en uzak yerde bulunan Bektaşî Tekkelerinden birisidir.

2. Rüstem Baba Tekkesi

Rüstem Baba Tekkesi, Edirne'nin Keşan ilçesi yakınlarında Mecidiye Köyü, Erikli ve Beyköy üçgeni arasında, Saros Körfezi'ne uzanan Baba Burnu olarak bilinen tepede yer almaktadır⁵.

Har. 1: Rüstem Baba Tekkesi ve Küçük Hasan Dede Çeşmesi Konumu

(<https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/idari/164393/0/3025/1742572270335>, 11.06.2025)

Rüstem Baba (Rüstem Gazi), Yıldırım Bayezid döneminde 1398 yılında Horasan'dan Anadolu'ya Türkmen akınları sırasında gelen "Kolonizatör Türk Dervişleri" sınıfındandır⁶. Bu dervişler, akıncı yolu üzerindeki önemli geçit yerlerine yerleşip, arkadan gelen akıncılara bilgi toplamaktadırlar. Baba Burnu denilen tepenin yerleşim yeri olarak seçilmesinin nedeni de strateji bakımından Enez yolu ile Balkanlara açılan bir gözetleme noktası olmasıdır⁷. Bugün Mecidiye köyü sınırları içerisinde yer alan bu yer için Rüstem Baba ve dervişleri ile Beyköy'ün

¹ Maden 2012, 56.

² Ocak 1992, 17.

³ Ocak 1992, 18.

⁴ Maden 2012, 56.

⁵ Kazancıgil 2003, 19.

⁶ Kazancıgil-Tuğrul 2006, 98; Maden 2012, 66.

⁷ Kazancıgil-Tuğrul 2006, 98.

beyi arasında büyük bir mücadele olmuş ve sonuçta Rüstem Baba bu mücadeleyi kazanıp dervişleriyle birlikte bölgeye yerleşmiş ve tekkesini kurmuştur⁸. Günümüzde o yöredeki Baba Burnu, Baba Çeşmesi, Baba Deresi, Baba Tarlası, Baba Korusu, Baba Değirmeni adları Rüstem Baba dergâhından kalan hatıralardır⁹.

Rüstem Baba tekkesi için 17. yüzyıl başlarında bir de vakıf kurulmuştur¹⁰. Arşiv kayıtlarında Rüstem Baba Tekkesi'ne ait yapıların mimari özellikleri ve planına ilişkin herhangi bir belge veya detaylı bilgi günümüze ulaşmamıştır. Buna karşın, tekkenin mülkiyet yapısı ve kullanımıyla ilgili arşiv belgeleri önemli veriler sunmaktadır. Rüstem Baba Tekkesi çiftliğinin geçmişte muhacirlere tahsis edildiğine ilişkin Ermeni Patrikliği'nin bir iddiası arşiv kayıtlarında yer almaktadır¹¹. Tekkenin 19. yüzyılın ortalarında özel mülkiyet veya gelir paylaşımı konularında da ihtilaflara konu olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Sarraf İstefan'ın hasılat alacağına dair açtığı dava belgelerinde yer almaktadır¹². Rüstem Baba Çiftliği üzerinde Sarraf İstefan'ın tasarruf hakkının korunması yönünde devletin müdahale ettiği de belgelenmektedir¹³. Bu belgeler Rüstem Baba Tekkesi'nin Osmanlı dönemi mülkiyet ve kullanım tarihi, muhacirlerle ilişkilendirilmesi, gayrimüslim aktörlerin bu arazi üzerindeki rolü ve devlet müdahalesi ile hukuki süreçleri gibi konulara birincil kaynak desteği vermektedir. Tekke 1826 yılında II. Mahmut tarafından Bektaşî tekkelerinin kapatılmasından önce bölgenin en zengin tekkesiydi¹⁴. 20 Haziran 1831 tarihinde tekke yıktırıldığında 7.522,5 dönüm araziye sahip olup çok sayıda oda, mutfak, kiler, ambar, ahır ve samanlığa sahipti¹⁵. Dergâhın taşları, civar köylüler tarafından yapı malzemesi olarak kullanılmıştır¹⁶. Günümüze Rüstem Baba Tekkesinden sadece birkaç adet mezar taşı ve tekkenin güney yamacındaki çeşme ulaşmıştır. Mezar taşlarının bazıları kırılmış, bazıları da çok bakımsız olduğundan okunamaz hale gelmiştir¹⁷. Tekkenin güneyinde yer alan çeşme günümüze sağlam bir şekilde ulaşmış olup, katalog bölümünde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

3. Küçük Hasan Dede Çeşmesi

Edirne İli, Keşan İlçesi sınırlarında yer alan çeşme, ilçenin güneyinde Mecidiyeköy sınırları içerisinde yer almaktadır. Yapının bulunduğu alan Rüstem Baba Tekkesi sınırları içerisinde. Çeşme, tekkenin güney yamacında yer almaktadır. Tarihi yapı, Mecidiyeköy, Erikli ve Beyköy üçgeninde Saros Körfezine uzanan ve halk arasında Baba Burnu olarak bilinen tepenin alt tarafında Tuzla Gölü'nün kuzey doğu ucunda yer almaktadır. Çeşme, 5 numaralı pafta ve 3025 numaralı parselde yer almaktadır.

⁸ Yıldırım 2008, 27; Gümüşoğlu 2010, 426.

⁹ Kazancıgil-Tuğrul 2006, 98.

¹⁰ Maden 2012, 66.

¹¹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Hariciye (DH. H.), 3-32 / H-02-02-1332

¹² BOA, A.MKT.MVL., 85-46 / H-25-07-1273

¹³ BOA, A.MKT.MHM., 213-44 / H-16-09-1277

¹⁴ Gümüşoğlu 2010, 428.

¹⁵ Maden 2012, 66.

¹⁶ Kırçın 2013, 354.

¹⁷ Gümüşoğlu 2010, 428.

Fig. 1: Küçük Hasan Dede Çeşmesi Genel Görünüm

Günümüzde özgün yapısal özelliklerini kısmen de olsa kaybetmiş olan çeşmenin yakın bir tarihte onarım geçirdiği cephesindeki izlerden anlaşılmaktadır. Yapıyı oluşturan taş blokların dağılmasını önlemek amacıyla cephede yer yer çimento harcı ile badana yapıldığı görülmektedir. Çeşmenin saçağa yakın bölümlerinde, cephesinde ve yalak kısmında geniş badana izleri dikkat çeker. Çimento harcı sadece çeşmede değil aynı zamanda yalağı meydana getiren duvarlarda kullanılmıştır. Yapının bütünlüğünü korumak adına yapılan bu işlemler aynı zamanda cephenin özgünlüğünü de ortadan kaldırmaktadır. Bu onarım izlerine karşın cepheyi oluşturan taş blokların yer yer kırıldığı ve bozulduğu izlenmektedir. Yine cephe merkezinde yer alan kitabenin de yuvasından çıktığı ve küçük taş blokları kullanılarak yerine yerleştirildiği bilinmektedir. Yapının su yalağı etrafında çıkan ağaç ve otların yalağı meydana getiren taşlarda kırılmalar meydana getirdiği bu durumun yalağın bütünlüğünü tehlikeye soktuğu görülmektedir.

Bölge halkı tarafından Rüstem Paşa Çeşmesi ve Hasan Dede çeşmesi olarak bilinen yapı bugün akar vaziyettedir. Tarihi yapı, kuzeyden güneye doğru hafif meyilli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 2.30 m., genişliği ise 1.85 m.'dir.

Fig. 2: Küçük Hasan Dede Çeşmesi Yan ve Arka Cephesi

Çeşme ana nişi üç dilimli bir kemer ile örtülüdür. Kemerin iki yanında dikdörtgen formlu ayaklar bulunmaktadır. 1.25 m. genişliğinde ve 0.13 m. derinliğindeki dilimli kemer

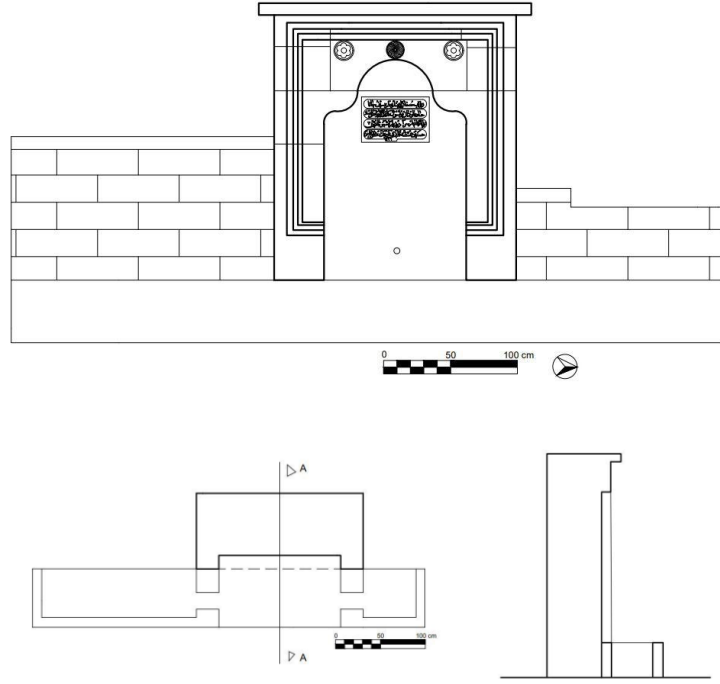
yanlardaki bu ayaklara oturmaktadır. Dilimli kemerin etrafını dıştan içe doğru bir sıra dış bükey + iç bükey, bir sıra düz olmak üzere silmeler ters U biçiminde kuşatmaktadır. Dilimli kemerin üst kısmında saçağa yakın bir noktada ortada çarkıfelek, yanlarda ise gülbezek motifleri ile bezeli birer rozet bulunmaktadır.

Fig. 3: Çeşmenin Dilimli Kemerli Nişi

Fig. 4: Çeşme Üzerindeki Çarkıfelek ve Gülbezek Motifleri

Çiz. 1: Küçük Hasan Dede Çeşmesi Cephe, Plan ve Kesit Çizimi

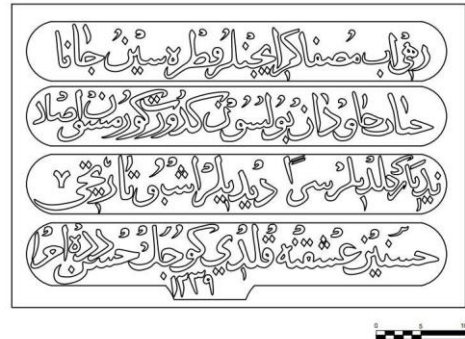
Dilimli kemerin merkezinde 0.63x0.40 m. ölçülerinde mermer üzerine zemin oyma tekniğinde inşa edilmiş kitabe bulunmaktadır. Bugün yerinde olan kitabenin zaman zaman yuvasından çıkarılmaya çalışıldığı gerek etrafında yer alan taş bloklar ve gerekse kitabenin hemen alt kısmındaki taşların kırılmasından anlaşılmaktadır.

Yapının saçak kısmı cepheden dışarı taşırılmış olup bir sıra düz profilli silme ile hareketlendirilmiştir. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin kurnası kırıldığından lüle deliği demir boru ile monte edilerek kurnası oluşturulmuştur. Çeşmede kitabenin sağ alt tarafında son dönemde yapılan onarımlardan nasibini almış taslık nişi bulunmaktadır. Üst tarafı kısmen kırılmış olan bu nişin yarım daire kemerli olduğu anlaşılmaktadır.

Tarihi çeşme oldukça uzun bir su yalağına sahiptir. Toplam 12 gözden meydana gelen yalağın çeşme ile bir bütünlük sağlamadığı anlaşılmaktadır. Su yalağının da çeşme gibi onarım gördüğü malzeme değişimlerinden ve onarım izlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca yalağı meydana getiren taşların son yıllarda büyük oranda kaybolduğu ve eksildiği anlaşılmaktadır.

Fig. 5: Küçük Hasan Dede Çeşmesi Kitabesi

Çiz. 2: Küçük Hasan Dede Çeşmesi Kitabesi Çizimi

Çeşme Kitabesi:

Kitabe Metni:	Okunuşu:
زهى آب مصفا كم ايچنلر قطره سين جانا حيات جاودان بولسون كدورت كورمسون اصلا يدیلر كلدیلر سرا دیدیلر اشبو تاریخی حسنین عشقنه قلدى كوچك حسن دده اجرا ۱۲۳۹	Zehî âb-ı musaffâ kim içenler katresin cânâ Hayât-ı câvidân bulsun kudûret görmesün aslâ Yediler geldiler sırran dediler işbu târîhî Hasaneyn aşkına kıldı Küçük Hasan Dede icrâ 1239
Kitabenin Günümüz Türkçesi:	
Ey dost, bu ne güzel, temiz bir sudur ki, Onun damlasını bile içenler sonsuzluğa erişsin, asla keder görmesin. Yediler gelip gizlice onun yapım tarihini şöyle söylediler: Hasaneyn aşkına, bu çeşmeyi Küçük Hasan Dede yaptırdı. H.1239/M.1823-24	

Osmanlı Türkçesiyle yazılan kitabe, celî tâlik hatla yazılmış dört satır ve iki beyitten oluşan bir manzûmedir. Manzûmeyi yazan şairin mahlası belli değildir. Bu manzûme, arûzun mefâilün/mefâilün/mefâilün/mefâilün vezniyle kaleme alınmıştır. Kitabenin son mısrası, ebced hesabıyla yapım tarihinin belirtildiği mısradır. Bu mısradaki bulunan “Hüseyin aşkına kıldı Küçük Hasan Dede icrâ” harflerinin ebced değeri, 1239’dan 5 eksik, yani 1234 çıkmaktadır. Muhtemelen Dede kelimesindeki güzel he harfinin birinin yazılması unutulmuştur. Son mısradaki Dede kelimesi iki güzel he ile yazılırsa, mısranın değeri 1239 yapmaktadır.

Manzûmenin son satırında çeşmenin Hz. Hüseyin’in aşkıyla yapılmış olması, Kerbelâ hadisesinin Türk milletini ne kadar derinden etkilediğini anlatmaktadır¹⁸. Ayrıca çeşmeyi yaptıranın Dede isimli olması, onun Dedegandan biri olduğunu göstermektedir.

Bu kitabeden Küçük Hasan Dede Çeşmesi’nin H. 1239/M.1823-24 tarihinde Küçük Hasan Dede tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır.

4. Değerlendirme

Bu çalışma, Osmanlı dönemine ait Bektaşî kültürü ve mimarisine dair önemli bir yapı olan Küçük Hasan Dede Çeşmesi’ni detaylı bir şekilde ele almaktadır. Rüstem Baba Tekkesi ile olan bağlantısı, mimari özellikleri ve kitabesi üzerinden çeşmenin tarihî ve kültürel önemi vurgulanmıştır. Çeşmenin, hem Osmanlı dönemi dini-mimari geleneğinin bir parçası hem de Bektaşî tarikatının Edirne ve çevresindeki etkisini gösteren bir yapı olması nedeniyle önem taşıdığı görülmektedir.

Osmanlı Devleti, su mimarisine büyük önem vermiş ve suyun halkın kullanımına sunulmasını hayır işlerinin en önemli unsurlarından biri olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı coğrafyasının dört bir yanında çok sayıda çeşme, sebil, şadırvan ve su kemeri inşa edilmiştir. Bu yapılar, sadece su temini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda estetik, sosyal ve dini anlamlar yüklenerek kent dokusunun önemli bir parçası olmuştur.

¹⁸ Tunca 2003, 29.

İncelenen Küçük Hasan Dede Çeşmesi, Ayla Ödekan'ın çeşmeleri konumlarına ve fiziki özelliklerine göre sınıflandıran tipolojisi esas alınarak gruplandırılmıştır¹⁹. Bu doğrultuda, ele alınan yapı öncelikle konumuna göre, ardından fiziksel biçimine göre incelenmiş ve değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Küçük Hasan Dede çeşmesi herhangi bir yapıyla bağlantısı olmayan bağımsız planlı yatay (enlemesine) dikdörtgen bir kütle üzerinde yükselen bir tekke çeşmesidir. Bu tipin örnekleri arasında; Manisa Vakvak Tekkesi Çeşmesi²⁰, Kırşehir Tekke Çeşmesi²¹ yer almaktadır.

Fig. 6: Manisa Vakvak Tekkesi Çeşmesi (Uçar 2012, 66)

Osmanlı çeşmelerinin çoğunluğunun cephe kompozisyonunda kemer kullanılmışken bir kısmının da düz cepheli olarak inşa edildiği görülmektedir. Küçük Hasan Dede çeşmesi tek kemerli çeşmeler arasında yer almakta olup kemer formu dilimlidir. İstanbul ve Anadolu'da çok fazla tercih edilmeyen dilimli kemerli çeşmelere örnek olarak Afyon Arap Mescidi Çeşmesi²², Konya Sabır Çeşmesi²³, Kastamonu Yukarı Pazar Çeşmesi²⁴ ve Ürgüp Cingilli Çeşmesi²⁵ verilebilir.

Fig. 7: Konya Sabır Çeşmesi (Kunt ve Soy 2020, 188)

¹⁹ Ödekan 1992, 281-297

²⁰ Uçar 2012, 66.

²¹ Tay 2011, 209.

²² Karasu 2006, 48.

²³ Kunt ve Soy 2020, 188.

²⁴ Gür 2019, 159.

²⁵ Sevim 2015, 104.

İncelenen çeşmede yapı malzemesi olarak blok taş ve kesme taş malzeme kullanılmıştır. Kitabe bölümü ise mermer malzemedendir. Malzeme özellikleri açısından kıyaslandığında Edirne çeşmelerinde blok taş, kesme taş ve mermer²⁶, Konya çeşmelerinde kesme taş ve mermer²⁷, Balıkesir çeşmelerinde kesme taş, mermer ve tuğla²⁸ ve Bolu çeşmelerinde kesme taş, moloz taş ve tuğla²⁹ malzemelerin kullanıldığı görülmektedir.

Küçük Hasan Dede çeşmesinin yapı elemanları ele alındığında; su yalağı, işlevselliği açısından büyük önem taşımanın yanı sıra, sürekli suyla temas etmeleri ve mevsimsel sıcaklık farkları ile don olaylarına maruz kalmaları nedeniyle en fazla zarar gören yapı elemanlarından³⁰. İncelenen çeşmenin toplam 12 gözden meydana gelen yalağı, çeşme ile bir bütünlük sağlamamakta olup orijinal değildir.

XV. yüzyıldan itibaren çeşme aynalarında tas koymak için yapılmış³¹ tas nişi, incelenen çeşmede kitabenin altında yer almaktadır. Yarım daire kemerli olduğu anlaşılan bu tas nişinin örnekleri arasında Çorum Şerbetli Pınar Çeşmesi³², Edirne Hacı Müslim Çeşmesi³³ ve Çankırı Kayıören Köyü Çeşmesi II'de³⁴ yer almaktadır.

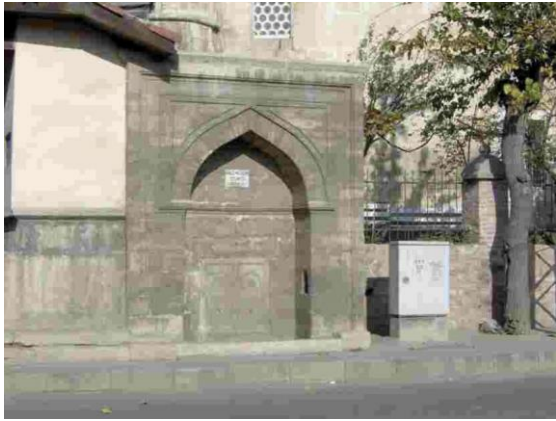

Fig. 8: Edirne Hacı Müslim Çeşmesi
(Karademir 2020, 276)

Fig. 9: Çankırı Kayıören Köyü Çeşmesi II
(Demirtaş 2022, 282)

Küçük Hasan Dede çeşmesinin dilimli kemeri yanlardaki dikdörtgen formlu ayaklara oturmaktadır. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin kurnası kırıldığından lüle deliği demir boru ile monte edilerek kurnası oluşturulmuştur. Düz bir örtü sistemine sahip olan çeşmenin saçak kısmı cepheden dışarı taşırılmıştır.

Yapının kitabesi mermer üzerine zemin oyma tekniğinde yapılmış olup inşa kitabesidir. Celî tâlik hatlı metnin son satırında ebced hesabı ile tarih düşürme sanatı uygulanmıştır.

Çeşmelerin kullanım alanı olan ön cephelerinde genellikle süsleme yaygın olarak görülmektedir. Küçük Hasan Dede çeşmesi Anadolu çeşmelerinde görülen çeşme mimarisi ve süslemesi ile benzer bir üslup ortaya koymaktadır.

İncelenen çeşmede kemer nişinin etrafı iç bükey ve dış bükey oyulmuş iki silme ile ters U şeklinde çevrelenmiştir. Çeşme kemerini üzerinde ortada çarkıfelek formlu rozet yer

²⁶ Karademir 2020, 274.

²⁷ Mutlu 2014, 491.

²⁸ Işıkkadoğan 2013, 89.

²⁹ Can 2015, 143.

³⁰ Mutlu 2014, 470.

³¹ Önge 1997, 18.

³² Okumuş 2017, 65.

³³ Karademir 2020, 276.

³⁴ Demirtaş 2022, 282.

almaktadır. Çarkıfelek motifi; merkezden yayılan ve kıvrımlı hatlarla dönüşler yaparak şekillenen süsleme motifleridir³⁵. Anadolu’da bu motifin örnekleri arasında; Edirne Hacı Adil Bey Çeşmesi³⁶, Kastamonu Hacı Veli Camii Çeşmesi³⁷, Çankırı Dikenli Köyü Çeşmesi³⁸, Kayseri Karagöz Mezarlık Çeşmesi³⁹, Nevşehir Tahta Camii Çeşmesi⁴⁰ ve İzmir Kokluca Köyü 2 No’lu Çeşme⁴¹ yer almaktadır.

Fig. 10: Edirne Hacı Adil Bey Çeşmesi
(Karademir 2020, 300)

Fig. 11: Çankırı Dikenli Köyü Çeşmesi
(Demirtaş 2022, 295)

Bitkisel süsleme incelenen çeşmenin alınlığında birbirine simetrik iki gülbezek motifinden oluşmaktadır. Altı yapraklı çiçekten oluşan gülbezekler merkezdeki dairesel tomurcuktan uzanan ışınal dilimlerin dış bükey oyulması ile oluşturulmuştur. İstanbul ve Anadolu’da bu tipin uygulandığı çeşmelere örnek olarak; İstanbul Başkadin Meydan Çeşmesi⁴², Konya Darıcı Çeşmesi⁴³, Çankırı Çamaşırhane Çeşmesi⁴⁴, Edirne Meşalecibaşı Çeşmesi⁴⁵ ve Kastamonu Safalan Çeşmesi⁴⁶ verilebilir.

Fig. 12: Edirne Meşalecibaşı Çeşmesi
(Karademir 2020, 288)

Fig. 13: Çankırı Çamaşırhane Çeşmesi
(Demirtaş 2022, 139)

³⁵ Demiriz 1979, 35.

³⁶ Karademir 2020, 300.

³⁷ Gür 2019, 221.

³⁸ Demirtaş 2022, 295.

³⁹ Tali 2014, 528.

⁴⁰ Sevim 2015, 49.

⁴¹ Uçar 2020, 336.

⁴² Koçyigit 2013, 163.

⁴³ Taşdelen 2023, 152.

⁴⁴ Demirtaş 2022, 139.

⁴⁵ Karademir 2020, 288.

⁴⁶ Gür 2019, 93.

5. Sonuç

Bu çalışma, Osmanlı dönemine ait Bektaşî kültürü ve mimarisinin önemli bir parçası olan Küçük Hasan Dede Çeşmesi'ni tarihi, mimari ve süsleme özellikleri açısından detaylı bir şekilde ele almaktadır. Yapının, Edirne'nin Keşan ilçesi Mecidiye Köyü'nde yer alan Rüstem Baba Tekkesi ile olan bağlantısı, Osmanlı su mimarisi içerisindeki konumu ve sanatsal detayları kapsamlı bir analizle değerlendirilmiştir. Çeşmenin, hem Osmanlı dönemi dini-mimari geleneğinin bir parçası olması hem de Bektaşî tarikatının Edirne ve çevresindeki etkisini yansıtmaya açısından önemli bir yapı olduğu ortaya konulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin su mimarisine verdiği önem göz önünde bulundurulduğunda, Küçük Hasan Dede Çeşmesi'nin inşa edildiği dönemde sadece bir su kaynağı olarak değil, aynı zamanda bir sosyal mekân olarak da işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Çeşmeler, Osmanlı şehir ve kırsal dokusunda temel altyapı unsurlarından biri olarak değerlendirilmiş ve bu yapıların konumları, süslemeleri ve plan özellikleri dönemin sanat anlayışını yansıtacak şekilde inşa edilmiştir.

Mimari unsurlar açısından değerlendirildiğinde, Küçük Hasan Dede Çeşmesi'nin tek kemerli bir cephe düzenine sahip olduğu ve dilimli kemer formunun Anadolu ve Osmanlı su mimarisinde az tercih edilen bir özellik olduğu anlaşılmaktadır. Çeşmenin malzeme özellikleri incelendiğinde, blok taş ve kesme taşın ağırlıklı olarak kullanıldığı, kitabe bölümünde ise mermer malzemenin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Çeşmenin en önemli işlevsel elemanlarından biri olan su yalağı, zamanla zarar görmüş ve günümüzde çeşmeyle bütünlük sağlamayan, orijinal olmayan bir yapıya dönüşmüştür.

Sonuç olarak Küçük Hasan Dede Çeşmesi, Osmanlı dönemi su mimarisi içinde hem fonksiyonel hem de estetik açıdan önemli bir konuma sahiptir. Bu yapı, Osmanlı mimarisinin yerel yorumu olarak, dönemin kültürel ve sanatsal değerlerini yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda günlük yaşamda önemli bir rol oynamıştır. Bektaşî tarikatına bağlı bir yapı olması, onu sadece bir su kaynağı olmaktan çıkarıp sosyal anlamlar yüklenen bir eser haline getirmiştir. Çeşmenin mütevazı ve sade görünümü Bektaşî toplumunun yaşam biçimini yansıtan önemli birer örnektir. Çeşmeler, genel olarak belirli bir ihtiyacı karşılamak amacıyla yapılan ve küçük ölçekli mimari yapılar olarak Türk mimarisinin işlevselliği ve sadeliğini temsil eden önemli unsurlardır. Çeşmenin süslemeleri, kitabe düzenlemesi ve inşa tekniği Osmanlı çeşme mimarisinin temel özelliklerini yansıtmaktadır. Geçirdiği onarımlar ve malzeme değişiklikleri, yapının orijinal kimliğini kısmen değiştirmiş olsa da günümüze ulaşan bu eser hâlâ kültürel mirasın önemli bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Küçük Hasan Dede Çeşmesi'nin korunması ve restorasyonunun titizlikle gerçekleştirilmesi, Osmanlı su mimarisine ait önemli bir eserin gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılmasını sağlayacaktır.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The author declares no conflict of interest.

Kaynakça

- Can, H. 2015, *Bolu ve Yöresinde Bulunan Tarihi Çeşmeler*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- Demiriz, Y. 1979, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I: Erken Devir (1300-1453)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Demirtaş, M. 2022, *Çankırı Çeşmeleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

- Eyice, S. 1993, “Çeşme”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8, İstanbul, 277-286.
- Gümüşoğlu, D. 2010, “Keşan’da Rüstem Baba Dergâhı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 53, 424-430.
- Gür, F. 2009, *Kastamonu Çeşmeleri*, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük.
- Işıkakdoğan, A. 2013, *Balıkesir Çeşmeleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van.
- Karademir, M. 2020, *Edirne Çeşmeleri*, Palet Yayınları, Konya.
- Karasu, G. 2006, *Afyon Çeşmeleri*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Kazancıgil, R. 2003, “Mihnetkeşan ve Rüstem Baba Dergâhı”, *Yöre*, 37-38, 19-26.
- Kazancıgil, R.-Tuğrul, M. 2006, “Mihnetkeşan’daki Keşan ve Rüstem Baba Bektaşî Dergâhı”, (Ed. S. Turan), *Keşan Sempozyumu*, 15-16 Mayıs 2003, Keşan, 95-101.
- Kırçın, Ş. (Ed.). 2013, *Edirne: Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri* (Cilt 2), Edirne Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Edirne.
- Koçyiğit, F. 2013, *Lale Devri İstanbul Çeşmeleri*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri.
- Kunt, İ.-Soy, N. B. 2020, *Konya Kitabeleri*, Selçuklu Belediyesi, Konya.
- Maden, F. 2012, “Edirne Vilayetinde Bektaşî Tekke ve Türbeleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 64, 55-76.
- Mutlu, M. 2014, *Konya’da Su Mimarisi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van.
- Ocak, A. Y. 1992, “Balım Sultan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 5, İstanbul, 17-18.
- Okumuş, E. 2017, *Çorum Çeşmeleri*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- Ödekan, A. 1992, “Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme”, *Semavi Eyice Armağanı-İstanbul Yazıları*, (Ed. Ö. Kırkpınar), İstanbul, 281-297.
- Önge, Y. 1997, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Sevim, A. 2015, *Nevşehir ve İlçelerindeki Çeşme Mimarisi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Tali, Ş. 2014, “Kayseri/Tavlusun Köyü’nde Bulunan Köprü ve Çeşmeler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/34, 97-124.
- Taşdelen, A. 2023, “Konya Çeşmelerinde Gülbezek”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 18, 147-180.

- Tay, L. 2011, “Kırşehir Çeşmeleri”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/6, 205-221.
- Tunca, A. 2003, “Rüstem Baba Dergahı’na Bir Araştırma Gezisi”, *Yöre*, 37-38, 27-30.
- Uçar, H. 2012, *Sipil’den Manisa’ya Ab-ı Hayat Manisa Çeşmeleri*, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa.
- Uçar, H. 2020, “İzmir Kokluca Köyü’nde Üç Osmanlı Çeşmesi”, *History Studies*, 12/1, 331-360.
- Yıldırım, R. 2008, “Efsanede Gizli Gerçek: Bir Tarih Kaynağı Olarak Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi”, *Tarih ve Toplum*, 6/246, 1-43.

Arşiv Belgeleri

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Hariciye (DH. H.), 3-32 / H-02-02-1332
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), A.MKT.MVL., 85-46 / H-25-07-1273
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), A.MKT.MHM., 213-44 / H-16-09-1277